

TƏNUXİNİN NƏSR ƏSƏRLƏRİNDƏ DİL ÜSLUBU

Orta əsr ərəb nəsr ustadlarının yaradıcılıq ənənəsini davam etdirən, onların təcrübələrindən yararlanan və ədəb janrında əsərlər yazan X əsrin görkəmli ərəb ədiblərindən biri də Əbu Əli əl-Muhassin ət-Tənuxi (940-994) olmuşdur. O, klassik ərəb nəsrinin tanınmış nümayəndələrindəndir. Əbu Əli əl-Muhassin ət-Tənuxi ərəb ədəbiyyatında ədəb janrı ənənəsini qoruyub saxlayaraq özünəməxsus əsərlər yaratmışdır. Bu janr öz xüsusiyyətinə görə yüksək səviyyəli nəsrdən, həmçinin folklor nümunələrindən fərqlənir. Ət-Tənuxi əsərində oxucunu həyatın bütün çətinlikləri ilə məlumatlandıraraq, dövrün sınaqlarından çıxış yolu tapmağa çalışırdı. Onun fikrincə, hər bir insan səviyyəsindən asılı olmayaraq, bu tip fəlsəfi fikirlərlə məlumatlanmalıdır. Tənuxinin əsərlərində toplanmış müxtəlif hekayələr, atalar sözləri, şeirlər öz tərtibinə görə, zəmanəsinin nəsr ustadlarının yaradıcılıqlarını xatırladır.

Ət-Tənuxi əsərlərini yazarkən ədəb janrından istifadə etmiş, hekayələrində insanın şəxsi və fərdi xüsusiyyətlərini əks etdirən həyat səhnələrini yaratmışdır. O öz əsərlərində fikrini oxucuya hər zaman sadə dillə çatdırmağa çalışmış, cəmiyyətin kübar təbəqəsindən tutmuş sadə təbəqəsinə qədər onun əsərlərini oxuyan hər bir oxucuya mövzu və ya hadisələrin aktuallığının geniş izahını vermişdir.

Tənuxinin yaradıcılığında ən çox onun iki məşhur əsəri - “نشوار المحاضرة و أخبار المذاكرة” “Nişvar əl-muhadara və əxbər əl-muzəkəra”, (“Maraqlı mühazirələr və yaddaqalan rəvayətlər”), “الفرج بعد الشدة” “əl-Fərəc bədə-ş-şiddə” (“Çətinlikdən sonra sevinc”) xüsusi yer tutur.

Ət-Tənuxinin “Nişvar əl-muhadara və əxbər əl-muzəkəra” əsəri ədəb janrında yaradılan nümunələr arasında öz orijinal ifadə tərzilə seçilir. Müəllif bu əsərində dostlarından, tanışlarından eşitdiyi rəvayətləri elə bir üslubda işləmişdir ki, oxucunun elmə marağı artsın, onlardan ibrət götürsün. Başqa əsərlərdən fərqli olaraq, ət-Tənuxinin hekayələrinin əksəriyyəti real hadisələr əsasında qələmə alınmışdır. Lakin buna baxmayaraq, ədibin toplusu xalq ədəbiyyatı ilə də sıx bağlıdır.

Ət-Tənuxi digər folklor nümunələrini toplayanlardan fərqli olaraq, müxtəlif üsullarla oxucunu əhvalatların doğruluğuna inandırmağa çalışır. Məhz buna görə Tənuxinin əsərlərində onun dil üslubu çox böyük rol oynayır. Müəllif öz əsərində etibarlı mənbələrə söykənir. Onun təsvir etdiyi obrazlar: xəlifələr, əmirilər, vəzirlər, qazilər, ta-

cirlər, şairlər, alimlər və s. kimi tarixi və rəsmi şəxslər olduqları üçün əsərin etibarlılığını daha da şərtləndirir. Hekayələrdə qeyd olunan bu obrazlara, yəni həyatın bütün təbəqəsini tərənnüm edən müəllifin əsərlərinə nəzər yetirdikcə dil üslubunun nə qədər önəm daşdığına şahidi oluruq. Ət-Tənuxinin bu toplusuna daxil olan irihəcmli hekayətlərin əksəriyyəti bir neçə mövzunu özündə ehtiva edir.

Müəllif topludakı əhvalat və hekayətlərdə dövrün ictimai-siyasi hadisələrini, ayrı-ayrı tarixi şəxsiyyətlərə münasibətlərini əks etdirməyə çalışmışdır. Doğrudur, Ət-Tənuxi bu əhvalat və hekayətləri müxtəlif söyləyicilərdən toplamışdır. Buna baxmayaraq, müəllifin əsərində üslubi xüsusiyyətlər diqqəti cəlb edir. Ət-Tənuxi çalışmışdır ki, hər bir əhvalat və hekayəti özünə xas olan üslubda qələmə alsın. Bu da topluya daxil edilən hadisələrin bədii şəkildə qələmə alınmasını, müəllifin yüksək yaradıcılıq imkanlarını ortaya çıxmasına səbəb olmuşdur. “Nişvar əl-muhadara və əxbər əl-muzəkəra” əsərində sənətkarlıq xüsusiyyətlərini artıran amillərdən biri də ondan ibarətdir ki, burada silsilə obrazlar aləmi yaradılmışdır. Biz müəllifin əsərində xəlifə, əmir, vəzir, qazi, şair, tacir, bədvi kimi obrazlara rast gəlirik. Müəllif bu obrazların xarakterini açmaq üçün müxtəlif üslubi çalarlardan istifadə etmişdir. Bu da, öz növbəsində, topluya salınan hekayətlərin daha maraqlı alınmasına kömək edir.

Ət-Tənuxinin digər məşhur əsəri olan “Çətinlikdən sonra sevinc” elə ilk tanışlıqdan oxucunun diqqətini özünə cəlb edir. Orada verilən çoxsaylı atalar sözləri və şeir parçaları orta yüzillik islam dövlətində həyatın müxtəlif sahələrini əks etdirir.

Buraya bütün dünyanın dərd-sərinin keçiciliyi barəsində düşüncələri əks etdirən nəsihətamiz hekayələr toplanmışdır. Allahın iradəsi və mərhəməti ilə kədər, qüssəni həmişə rahatlıq sevinc əvəz edir. Bağdadın hakim dairələrinə yaxın olmuş müəllif sarayın və siyasi həyatın qəfil dönüşlərini dəfələrlə müşahidə etmişdi ki, bu da ona taleyin dönüklüyü haqqında düşüncələr üçün bir çox səbəblər üzə çıxarmış və hekayətləri zəngin ideya-məzmunla təmin etmişdi.

Didaktik-nəsihətamiz məzmununda olan “Çətinlikdən sonra sevinc” əsəri cəlbedici “Min bir gecə” nağıllarında olduğu kimi, dini-islami motivlərlə, xilafətə mənsub tarixi şəxsiyyət və hadisələrlə, bir sıra hikmətli məsələlərlə, şeir parçaları ilə zəngindir. Heç təsadüfi deyil ki, əsərdə bəzi hekayətlər iki variantda oxunur. Ədəb janrına məxsus olan süjet üzrə nəql edilən maraqlı söhbətlər, təqdim edilən xarakterik obrazlar oxucunu daim intizarda qoyur və şirin təhkiyədəki təsvir və münasibətlərin doğruluğu, həyatiliyi barədə düşünməyə imkan vermir. Bu baxımdan, Ət-Tənuxinin yazıçı qələminə məxsus itilik, obrazlı təfəkkürünün miqyası, hər bir əhvalat və hadisənin kompozisiya bütövlüyündə verilməsi, surətlərin xarakter və obraz səviyyəsində işlənməsi diqqətə layiqdir. Müəllif hekayələrin ideya və məzmununa uyğun gələn şeirlərdən bol-bol istifadə edərək əsərin bədii silqətini artırmışdır. Eyni zamanda, yazıçı nəql etdiyi rəvayətin “Hekayənin başqa bir versiyası” adı altında paralel şəkildə verdiyi nümunə ilə onun, həmçinin bütövlükdə əsərin şifahi xalq ədəbiyyatındakı janrlarında işləndiyini sanki bir daha vurğulayır.

Ət-Tənuxinin yaradıcılığını nəzərdən keçirdikcə, onun görkəmli ərəb nasirlərin üslubunda yazıb-yaratması bir daha nəsr ustadlarının ənənələrini öz əsərlərində qoruyub saxlamasının şahidi oluruq.